

Tiszatáj-galéria

Óvatos kopogtatás Schéner Mihály ajtaján

Schéner Mihály valódi reneszánsz egyéniség. Nem választható szét művészi alkotásában a festő, a szobrász, a gondolkodó. Ahogy ő maga személyében együtt él költőkkel, filmesekkel, írókkal, úgy saját művészetében is a különböző megnyilvánulási formák egymást váltják, kiegészítik, továbbgondolják. Így lehet az, hogy grafikai sorozatai mellett ott találjuk saját értelmezéseit (*Ördögök, Diabolikon*). Persze ezek az „értelmezések” nem magamagyarázó bizonygatások, hanem másik műfajban való folytatásai a rajzban elkezdett gondolkodásnak. Hasonlóképpen versillusztrációi szinte a közös alkotó munka termékei. Ágh István vagy Gyurkovics Tibor szinte Schéner megrendelésére készítik verseiket: mégis önálló alkotásokat. Mint ahogy most is az *István király* sorozat darabjaihoz íróbarátai készítenek vallomást, esszét, gondolatforgácsot. Mindenki a maga világát adja bele ebbe a közös vállalkozásba. Mert a lényeg ez: minden műfaj teljesítse ki a maga sajátos törvényei szerint önmagát.

Legújabban pedig eddigi gyakorlatán is változtat Schéner. Most már nem rajzokban fejezi ki önmagát, hanem aforizmákban. Schéner az alkotó művész alakzatokban fogja föl, érzékeli és érzékíti meg a világot. Látszatra mesés, kisvárosiasan népies formavilágban közelíti meg a létezés különböző jeleneteit. Archetípusokban gondolkozik, amelyek köré ebből a mesevilágból sző mítoszi történeteket. A szépség veszélyeztetettségét formálva bukkanhatott rá a szépség önmaga számára körüljárható problematikájára. Aforizmái, mint rajzciklusai: csobognak, forrnak, váltakozva egymást kiegészítik. A látszólag ötletszerű buzgás régi, hosszú töprengések eredményeként egy részletes elemzéssel rendszerre összeállítható gondolati világot teremt.

De hát próbáljunk a részletek mögé figyelni, s sokarcú művész egységes belső világába igyekezzünk belépni.

Schéner Mihály a végletekben él. De mégsem szakad részeire. Modern ember, és annak mégis ellentettje. Ritka kivételként neki sikerül a csoda: egységes egész — minden gesztusában és minden művében. Úgy tud gondolkodó fő lenni, hogy közben átéli az emberlét legosztónöbbebb ősi jellemzőit. Nem véletlen, hogy Juhász Ferenc a személyes tájékozódás, életreményrelobbanás nagy époszának, a *Halott feketeirigónak* indításaként éppen őra hivatkozik, őt idézi. Lehet, hogy ő a példázat: az ember mégsem veszendő?

Schéner valóságelvű művész. Leirom ezt, még akkor is, ha mainapság sértesként hangzik. Schéner igenis abból a világból indul el, ami körülvesz bennünket, ami *kívülről* határozza meg az embert. De nem azért teszi, hogy valamilyen emlékeztető vagy dekoratív feladat betöltésére használja műveit maga körül az ember. Nem a külvilágot akarja a négy fal közé szorult ember köré varázsolni. Nem illúziókat teremt.

Akkor mit is akar?

Az ember és a külvilág kapcsolatát *átgondolni* és *átélni*. Mint a barlang-

rajzok varázslóihletésű készítői és mint Paul Klee, aki a ketrecbe záródó ember világában is éreztetni tudja a távlatot, a bezártságban a nyitottság reményét és lehetőségét.

Schéner abban a történelmi pillanatban indul, amikor az ember elveszíti a mítoszokba vetett hitét: a mítoszok nem felszabadítják, de megkötik, nem a szabadság, de a parancsuralom szuggerálói, a végtelennel való találkozás élménye helyett a romlásban való részvételre készítetnek. Az élet helyett a halálösztön kiélésének motivációivá válnak. Schéner már nem gyönyörködhet a mítoszokban — a romokat veheti számba. Indulásának pillanatát irodalomtörténeti párhuzammal jelölve: az *Orpheus*-füzetek számvetésének, no meg Határ Győző *Helianéjának*, az ironikus szembefordulásnak az ideje ez. De ahogy az *Orpheust* alkotó Szentkuthy sem tudott mit kezdeni a pesszimista-ironikus nézőponttal, az akkor ifjú képzőművész Schéner is valamilyen *kézzelfogható* bizonyítékát keresi annak, hogy az ember el tud helyezkedni külvilágában. Hogy ősi törvény a *harmónia*, mint a diszharmónia. A mítosz mögé tekint: ősképeket keres. A legmodernebb jelenségekben meglátni véli a legállandóbb meghatározottságot. Mítosz helyett a mese világába lép. Nem a meglevő meséket teremti újra (mert ez a mítoszok világába térítené), hanem a *meseteremtés gesztusát* tanulja el. Benne teremnek szemünk láttára a mesék. Az archetípus testté lőn, mint mondjuk a *Tücsökzene Az Árny keze* című darabjában vagy Kodolányi pusztulás és életre támadás végletei között lebegő kései regényeiben.

Ezért lehetséges az, hogy Schéner világa egyszerre szólhat a gyermek lelkehez és a legmodernebb képzőművészeti trükköket is ismerő felnőtthöz. Szemlélete kiválasztja vele azt a formálási módot, amelyet a gyermek is magáénak érezhet, ugyanakkor a műértő is megcsodál. Megszünteti a szakadékot a „modern művész” és a laikus közönség között. Azt vállalja, amit a gyermek még lát. És hozzásegíti, hogy ezután már ne veszítse el ezt a látási készséget. Mennyi devianciának válik kiváltójává, hogy a gyermeket csak az élet normáinak *betartására* neveljük. És nem hagyjuk, hogy visszaemlékezését a benne és általa újjászülető „aranykorra” rögzíthesse, elhelyezhesse felnőtt lényében. József Attila „játszani is engedd!” jaja ezt a velünk születő és — reménykedjünk! talán — megmenthető aranykort sirja vissza. Végül is életünknek archetipikus meghatározottságát.

Persze ez a harmónia nem könnyű játszadozás, nem a dekorativitás zsongító bővölete. Hogy is mondja Szabó Lőrinc? „Az idill szörnyekkel van tele.” Mint ahogy a Lóci-versek is magukban rejtik a legdrámaibb Szabó Lőrinc-kérdéseket. Schéner egyik újabb rajzciklusának „ördögei” valójában ránk szabadítják a poklot is. Pontosabban: kiszabadítják *belőlünk* a poklot. „Kibeszélik” a világba kötő pokoli meghatározottságunkat. A szabad akarat lehetősége által bennünk élő perverziót. *István király* sorozata pedig a *hatalom emberét* beszélgeti millió oldalról. Nincs az az automatma fényképezőgép, amely rögzíteni tudná ilyen pontosan egy mai politikus életútját, arcának színváltozásait. (Ezért is képes annyiféle *írói választ* is kiprovokálni rajzaival!) Erre keres választ: milyen az ember, ha *tenni kényszerül*. És ha mindehhez még „szent” is akar lenni. Nem a „vezérek” történelmi karrierje érdekli, azt megfogyva bár, törve is túléltük. Ő valami másra kíváncsi. A hatalom ördögi diadala helyett emberi fájdalomra rajzolódik ki ebben a sorozatban. Hiszen mondom: világában a mese születik.

A szabad akarat hogyan válhat valóra abban a században, amikor az emberek a „parancsra tettem” nagyon is bizonytalan védettséget biztosító önvédel-

mére rendezkedtek be? Schéner ezt gondolja végig. És úgy érzi — mint Kodály —, hogy a kezdeteknél kell kezdeni. A gyermeki világban kell megteremteni az *egészséges játék* lehetőségét. A játékét, amely választásra késztet. Minden pillanatban. És ezzel készít elő a szabad felnőtt életre. Amely szabad életbe éppúgy beleszámíthatjuk az „okos fejével biccent, nem remél” esélyt, mint a „szép a forrás — fürödni abban” a „szellem és a szerelem” gyönyörét igénylő reményét.

Valóságelvű művész Schéner? Kétségtelen. Csakhogy éppen arra akar felkészíteni, hogy ezzel a rajtunk kívül lévő valóságot képesek legyünk a magunk boldogítására felhasználni. Hogy ne féljünk a tényektől és a tárgyaktól. Ne azt várjuk, hogy visszaharapnak. Ne magunkat hozzájuk, azokat szelídítsük magunkhoz. Ha lehet. Ha nem, tudjunk úgy élni, hogy mi mégis szelídek maradjunk. Nem megalázkodók: de szelídek. Közelítsünk szeretettel a külvilághoz. A szeretetnek is van ereje, vonzása. Tartása: „A Kreatúra, Az Ami könnyörög, mutatja magát.” Ennek a Kreatúrának pedig a találkozása a külső világgal: ha megért, és *vállalja* a kapcsolódást, ahogy Pilinszky fogalmazza a halálos pillanatban a *Szent Lator* szituációját: „barát, barátság mindörökre”.

KABDEBŐ LÓRÁNT

